

Arne Jon Isachsen kommer med nye tanker om hvordan vi skal sikre vår velferd og få arbeidslivet til å fungere bedre. Vi skal ikke røpe hans poenger, men han frister blant annet med negativ skatt.

Grenser for velferd?

DET INDRE MARKED I EU, som ble en realitet i 1993, innebærer at et produkt eller en vare som er godkjent i ett EU-land, automatisk er godkjent i alle. Det gir økt konkurranse og bedre utnyttelse av ressursene. Nyere forskning peker i retning av at økt konkurranse i vare- og tjenestemarkedene kommer arbeidstakerne til gode. Når flere dyktige produsenter kommer til, vil den ekstrafor-tjenesten («rent» på engelsk) som et element av monopol tidligere gav, bli konkurrert bort. Prisene går ned (eller stiger mindre kjapt). Og lønnstakerne, i egenskap av konsumenter, tar den tidligere monopolprofitten.

Men ikke alle vil oppleve det samme. I foretak med stor monopolmakt er det rimelig å tro at også vilkårene for arbeidstakerne strammes inn når konkurransen blir hardere. Selv om arbeiderne som gruppe kommer bedre ut ved økt konkurranse, vil ikke de som jobber i monopolbedrifter nødvendigvis gjøre det. At noen kommer dårligere ut selv om det store gross kommer bedre ut, vil føre til uro. Særlig om begrepet «rettferdighet» kastes inn i debatten. Status quo synes alltid å ha en nimbus av rettferdighet rundt seg. Men det at noen som lenge har nytt godt av en monopolstilling ikke lenger gjør det, kan det sies å være urettferdig?

Økt globalisering, dvs. at hele verden sees som ett marked, skjerper konkurransen i varemarkedene, med tilhørende press for endringer i relative lønninger. Outsourcing og økende migrasjon gjør at arbeidskraften i det enkelte land i større grad møter konkurranse fra arbeidskraften i andre land. Behovet for endringer i relative lønninger øker ytterligere. I samme retning trekker ny teknologi. Han som var flink til å lage intrikate figurer for hånd, for lærebøker i økonomi, har mistet sine kunder. Ungdommer med et avslappet forhold til PC-er tar over. For EU-25 vil integreringen av EU-10 gi nok et press for stadige endringer i likevektsstrukturen for relative lønninger.

OM ENDRINGER I RELATIVE lønninger er viktigere nå enn før for å få det enkelte lands økonomi til å fungere godt, er dette dårlige nyheter for mange EU-land. Hvorfor det? Fordi de evner så dårlig å akseptere slike endringer.

I en fersk artikkel peker professor Olivier Blanchard ved MIT på at reformer som gir økt fleksibilitet i ar-

Arne Jon Isachsen er professor i internasjonal økonomi ved Handelshøyskolen BI. I sin spalte i Økonomisk Rapport kommer han med nyttige tanker for bedriftsledere og næringspolitikere.

«Forsøket på å skape mer fleksibilitet ved å åpne opp for økt bruk av midlertidige ansettelser er neppe veien å gå. Et to-delt arbeidsmarked vil da vokse frem.»

beidsmarkedet i EU-land, «barely exceeds the number of reforms decreasing flexibility». Forsøket på å skape mer fleksibilitet ved å åpne opp for økt bruk av midlertidige ansettelser er neppe veien å gå. Et to-delt arbeidsmarked vil da vokse frem. De med faste og trygge jobber øker sin forhandlingsstyrke. Generelle endringer i arbeidsmarkedets virkemåte blir vanskeligere å gjennomføre. Virkningene på lang sikt av økt bruk av midlertidige ansettelser «may well be perverse», sier professoren.

Kan en omlegning av skattesystemet tenkes slik at ufaglærte finner det interessant å tilby sin arbeidskraft og bedrifter det lønnsomt å ansette dem? «Earned income tax credit» i USA har et slikt siktemål. Negativ inntektsskatt er en mer generell betegnelse. Poenget er at med en inntekt under, la oss si, 10.000 euro betaler man ingen skatt. Ved lavere inntekt får man tilskudd. Ved høyere inntekter begynner skatteutgiftene å løpe. Men langsomt. Slik at incentivet til å jobbe ikke svekkes. Frankrike, Nederland og Belgia har alle nylig innført slike ordninger.

INNEHAVEREN AV EN LITEN butikk, i en liten by, i et lite land (der det høyeste fjellet rager 2.469 m.o.h.) var gått lei. Tiden syntes ham moden for å trekke seg tilbake og nyte sitt otium. I en alder av 65 år overlater han butikken til nevøen, som etter fem år bak disken sammen med onkel er oppgaven voksen. Det lokale trygdekontor kontaktes. Noe må jo den tidligere butikkmannen ha å leve av. Lutter velvilje. Trygdekontoret anbefaler sykemelding – som ikke belaster det kommunale budsjettet. Deretter attføring, «heilt til den barmhjertige pensjonen kjem og hentar meg», som Kjartan Fløgstad uttrykker det (i romanen «Fyr og flamme» fra 1980).

Velferdsstaten slik den ble utviklet i Norge – og i Europa – gjennom 1960- og 1970-årene, har «satt seg». Vi tilpasser oss regelverket på en annen måte enn før. Atferden til vår mann i avsnittet over er helt

FOTO: PER ERVLAND

VELSTAND: Hvor lenge vil de gode tidene vare for velferdssamfunnet vårt?

gri. Han har ingen ting å skjule. Men nettopp det at vi tilpasser oss reglene på en annen måte, gjør ikke det at de ikke lenger er så godt egnet? Hver dag er nær 9 prosent av nordmenn i arbeidsfør alder syke; 10 prosent er uføretrygdete (de på attføring/rehabilitering kommer i tillegg), mens 11 prosent er på jobb i industrien.

Er vi blitt så mye sykere? Lurer faktisk på om det er tilfellet. Før i tiden hadde vi utfordringer nok med å holde bjørn og ulv unna buskpen; holde den verste sulten stangen for alle i familien; og å holde kulda ute. Nå for tiden, med all vekt på trygghet – snart må man ha hjelm på i bilen – blir det mindre med utfordringer i det daglige. Den energien som tidligere ble brukt for å berge seg selv og sine, eller den spenningen som tidligere fikk sin utløsning gjennom farlige og fysisk krevende jobber, blir ikke lenger tatt ut på samme vis som før. Kanskje blir den heller tatt ut ved å slå kona; krangle med sjefen; være dårlig sjef sjøl; eller legge planker i veien for arbeidskameratene. Ikke vet jeg. Men jeg lurer litt på om det kan være noe i dette. I så fall kan kanskje noe av det økende sykefraværet forklares ved den økende tryggheten.

UANSETT, REGELVERKET FOR velferdsstaten, både i Norge og i EU, ser ut til å bli anvendt mer liberalt enn hva som egentlig var tanken. Det gir mindre robuste samfunn. USA, som aldri fikk noen velferdsstat av europeisk kaliber, har ikke i samme grad denne utfordringen å slite med.

Reglene for velferdsstaten ble laget den gangen folk ble født, bodde og døde i sitt

«Seleksjonsmekanismen for svensker som kommer til Norge, er altså slik at de med initiativ, pågangsmot og arbeidsvilje tar turen over Kjølen. De som mangler disse egenskapene, blir værende i Sverige og mottar velferdstjenestene der.»

eget land. Europeere hadde en robust holdning til det å være syk. Og til det å gå på jobb. Med globalisering og friere flytting av mennesker, kommer den europeiske velferdsstaten under press – ikke bare av indre årsaker som diskutert i avsnittet over – men også ved at gode sosiale ordninger kan virke som en magnet på innvandring. Kan det tenkes at Europa må avveie åpenhet for innvandring mot velferd for egne borgere? At om vi vil ha fri innvandring, slik bildet et stykke på vei er i USA, må vi redusere velferdsytelsene fra det offentlige side, slik det er i USA? Eller at EU må bygge enda høyere gjerder rundt landene i unionen om man ønsker å holde fast på og å videreutvikle velferdsstaten?

FOR EN TID TILBAKE UTTALTE hotelleier Petter Stordalen at han er storligent fornøyd med svensker som jobber på hans hoteller. De tjener mer i Norge enn i Sverige, og er mer service-innstilte enn nordmenn. Hva kommer det av, tenker jeg, at om du får en svensk kelner på en norsk restaurant, skal det godt gjøres at kvelden blir mislykket? Eller mer generelt, hvorfor er vi så glade for svensker som jobber i Norge? Mon tro om det ikke skyldes at Sverige har et minst like godt utbygget system for dem som ikke vil eller ikke kan jobbe som i Norge? Seleksjonsmekanismen for svensker som kommer til Norge, er altså slik at de med initiativ, pågangsmot og arbeidsvilje tar turen over Kjølen. De som mangler disse egenskapene, blir værende i Sverige og mottar velferdstjenestene der.

Men hva med folk fra andre nasjoner, som kanskje har like dårlige velferdsordninger som USA, hvilke land vil de ønske å reise til? Eller hva slags seleksjonsmekanisme gjør seg gjeldende for dem? Om vi anvender logikken i avsnittet over, er det rimelig å anta at folk med tro på seg selv, med villighet til å ta risiko og med lyst til å jobbe, reiser til USA. Det er fremdeles mulighetenes land i de fleste øyne. Visste du at en fjerdepart av bedriftene i Silicon Valley er ledet av personer som er født i India eller i Kina? Eller at det i dag er om lag en halv million utlendinger med doktorgrad som jobber i Amerika?

redaksjon@orapp.no